

Foto: UNESCO Vlaanderen

SAMENLEVING

JORIJN NEYRINCK
WERKPLAATS IMMATERIEEL ERFGOED

Immaterieel erfgoed – dat is erfgoed dat leeft – kan alleen maar overleven doordat het zich telkens opnieuw aanpast aan wat er leeft en aan wat er morgen in onze samenleving nodig is. Het is daarbij essentieel om een veilige context te creëren zodat rituelen en tradities in al hun diversiteit recht worden gedaan. Daarbij moet je toch ook zorgen dat je aansluiting blijft vinden bij de actualiteit, bij wat er vandaag gebeurt, bij de superdiverse samenleving. Altijd weer die brug slaan zodat je in gesprek kan blijven, zodat pijnpunten benoemd kunnen worden en zodat je formules kan vinden die vandaag in onze samenleving echt werken.

Sociaal-cultureel werkers zijn veranderaars in een context die zelf voortdurend in verandering is. De maatschappelijke transformatie ging nooit sneller dan vandaag. Dat brengt gevoeligheden naar boven, zet zekerheden onder druk en kan leiden tot polarisatie en conflict. Het is het leven zoals het is. De spanningsvelden, transitie en ontwikkelingen van de samenleving zorgen voor uitdagingen, maar evengoed voor kansen. Sociaal-cultureel werk staat nooit los van de samenleving, maar wordt er door gestuurd, en vindt er zin en finaliteit. Sociaal-cultureel werkers anticiperen, trachten te begrijpen en verbinden.

ERGENS TUSSEN WERELDWIJDE TENDENSEN EN DE INDIVIDUELE BEHOEFTE ZIN EN BETEKENIS GEVEN

Jorijn Neyrinck is sociaal-cultureel werkster en coördinator bij Werkplaats immaterieel erfgoed. Ze leeft en groeide op in de stad Brugge waar haar interesse in erfgoed vorm kreeg. Ze ervaarde er echter ook wat het betekent om te wonen in een omgeving die als iets uit het verleden wordt beschouwd. Jorijn besloot haar professionele blik vooruit te richten. Haar opdracht als sociaal-cultureel werkster en haar gevoeligheid voor verleden én toekomst, koppelde ze aan de breed maatschappelijke tendensen in de samenleving. Het maakte van haar een expert in het verbinden van erfgoed met trends, ontwikkelingen en de toekomst.

De nood om vandaag en ook morgen te kunnen léven in een stedelijke omgeving met een sterke historische verankering leidde in 2003 tot het ontstaan van tapis plein, een collectief van burgers die aan meer betrokkenheid bij erfgoed werkte. Jorijn en haar team experimenteerden er met participatieprocessen in het erfgoedveld en namen die expertise mee naar de Werkplaats immaterieel erfgoed.

GLOBALISERING EN DUURZAAMHEID

De hernieuwde interesse voor immaterieel erfgoed voltrok zich in diezelfde periode, ook buiten de Brugse vesten, in Vlaanderen, Europa en wereldwijd en deze keer ook met aandacht voor immaterieel erfgoed. Jorijn legde al snel contacten met internationale netwerken zoals UNESCO en verbindt zo erfgoedwerkers met andere spelers uit het internationale erfgoedveld. Afgelopen

decennia klinkt in die netwerken vanuit landen en gemeenschappen in het zuiden en het oosten steeds luider de roep om aandacht voor erfgoed 'dat je niet kan vastpakken'. Dat is, denkt Jorijn, een "tegenreactie op de ruime aandacht die uitgaat naar monumenten, schone kunsten en historische objecten". Maar evengoed komt het tot stand in de slipstream van de globalisering. In de Westerse wereld neemt commercialisering van cultuur de overhand en verdringt mondiaal andere culturele expressies en gebruiken naar de achtergrond. Ook de impact van globalisering op het klimaat draagt bij tot het verdwijnen van culturele tradities die sterk verbonden zijn met natuurelementen, planten en dieren. Zo wordt de interesse in immaterieel erfgoed ook een strijd voor duurzame ontwikkeling.

Jorijn stelt vast dat eenzelfde beleving ook in België en Vlaanderen bestaat. Ook bij ons ging er weinig aandacht naar dingen uit ons verleden die je niet kan vastpakken, maar die mensen wel heel veel zin en betekenis geven. Dingen die maken dat we zijn wie we zijn." De focus op immaterieel erfgoed is enerzijds een reactie van gemeenschappen en culturele expressievormen die door de globalisering onder druk komen te staan. Anderzijds is die focus ook de expressie van een krachtig cultureel potentieel binnen een geglobaliseerd netwerk. In dit netwerk staan de mensen zélf centraal: mensen die levend erfgoed belichamen, beoefenen en doorgeven.

SUPERDIVERSITEIT

Deze transformatie in de erfgoedsector is evengoed gekleurd door macro-trends als superdiversiteit en de invloed hiervan op het samenleven. Jorijn beschrijft hoe aanvankelijk vooral Vlaamse plattelandstradities erkenning als immaterieel erfgoed zochten. "Nochtans is het de ambitie om culturele diversiteit en tradities – in al hun vormen en expressies die wereldwijd gegroeid zijn – kansen te geven om ook in de 21ste eeuw te blijven floreren. Immaterieel erfgoed geeft ons vandaag eigenlijk een kader om die verschillende tradities met elkaar in contact te brengen."

Na een evaluatie van 10 jaar werken met immaterieel erfgoed, kiezen Jorijn en haar collega's voor innovatie en participatie. Ze gooien het roer om en gaan proactief op zoek naar multiperspectiviteit. Zo willen de diversiteit van het immaterieel erfgoed dat in Vlaanderen leeft erkennen en waarderen. In de veranderingsprocessen en in de debatten die daarmee gepaard gaan staan telkens opnieuw de mensen centraal.

Dit zijn cruciale maar ook tijdrovend processen, "want als er iets veel tijd vraagt dan is het participatie en omgaan met mensen". Het gaat bovendien om een heel brede werking overal in Vlaanderen en over heel uiteenlopende tradities met telkens verschillende groepen en gemeenschappen, een bont gezelschap van carnavalsgroepen of religieuze gemeenschappen tot lokale overheden of ondernemers en nog zo veel meer.

4

POLARISATIE

“De vaststelling dat er steeds meer maatschappelijke conflicten rond die vele culturele expressies en hun netwerken komen, maakt het zeker niet eenvoudiger”, stelt Jorijn. Er is steeds vaker begeleiding nodig om polarisatie te voorkomen. Om deze kwetsbare processen en culturele expressies te versterken en tegen polarisatie te beschermen, zet Werkplaats immaterieel erfgoed in op erkenning en zichtbaarheid. In ‘co-ouderschap’ met de Vlaamse overheid beheert de organisatie de website voor immaterieel erfgoed met een officiële inventaris van immaterieel erfgoed in Vlaanderen. Het feit dat deze databank online en zichtbaar is voor een breed publiek enerzijds en een officieel statuut heeft anderzijds, maakt het mogelijk om praktijken te erkennen en een plek te geven. “Dat bijvoorbeeld ook Norouz – een traditioneel ritueel uit de Perzische wereld – erkenning krijgt als immaterieel erfgoed in Vlaanderen heeft onmiskenbaar een emanciperend potentieel.”

DIGITALISERING

Er is zorg en begeleiding nodig zodat de aandacht voor immaterieel erfgoed gemeenschappen erkent en samenbrengt – en niet het omgekeerde. Maar er is ook veel spontane inzet, die aantoont dat er werkelijk betrokkenheid en gemeenschap gevormd wordt rond immateriële erfgoedpraktijken. Digitalisering is hierin een changemaker. Digitalisering maakt het makkelijker om immaterieel erfgoed te delen. Wanneer erfgoed onder druk komt te staan helpt het om dat vast te leggen, te documenteren en het dan te delen met andere gemeenschappen die overal in de wereld verspreid zijn. Tijdens de COVID-pandemie tekenden zich zichtbare en krachtige voorbeelden af. “Denk maar aan de vele muziek die digitaal gespeeld en gedeeld werd, of bijvoorbeeld de zichtbaarheid op sociale media van culinaire tradities en recepten die gretig herontdekt werden en aan fotochallenges met traditionele outfits die rijkelijk het internet rond gingen. Het digitale is een goede tool om op nieuwe manieren met immaterieel erfgoed om te gaan. Virtuele communities delen kennis en tradities rond stadstuinieren of handwerken en slagen er zelfs in een meer diverse betrokkenheid te vinden.”

Doorheen het gesprek met Jorijn blijkt hoe de ondersteuning van immaterieel erfgoed, net als dat erfgoed zelf, flexibel moet inspelen op macro-ontwikkelingen en transities in de samenleving. Dat deze transities en culturele tradities soms met elkaar in conflict komen blijkt ook. Jorijn benadrukt dat mensen samenbrengen en bruggen bouwen rond die tradities cruciaal is. Immaterieel erfgoed leeft pas wanneer uit elke generatie opnieuw mensen het doen, dragen en delen.